

УДК 338.2

Пилипенко Вячеслав Валентинович

кандидат економічних наук, професор

Сумський національний аграрний університет

Pylypenko Viacheslav

PhD in Economics, Professor

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0001-5995-013X

Пилипенко Максим Вячеславович

аспірант

Сумського національного аграрного університету

Pylypenko Maksym

Postgraduate Student of the

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0009-0007-4097-7181

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ

ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ECONOMIC

EVALUATION OF THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

***Анотація.** У статті розглянуті методичні підходи до економічної оцінки діяльності підприємства та фактори, які можуть підвищити ефективність господарювання. Проаналізовані основні підходи до оцінки ефективності, включаючи методи фінансового аналізу та балансового підходу, а також інтегральний метод оцінки ефективності, який враховує як фінансові показники, так і чинники, пов'язані з виробничими процесами і*

управління якістю продукції. Авторами дано порівняльну оцінку основних традиційних методів аналізу: горизонтального, вертикального, порівняльного та аналізу фінансових коефіцієнтів. Визначений алгоритм проведення оцінки ефективності діяльності організації. З'ясовано, що в короткостроковій перспективі домінуючим в проведенні оцінки є аналіз економічної ефективності функціонування з критерієм ефективності – величини прибутку. В довгостроковому ж періоді на перший план виходять методи оцінки діяльності, які ґрунтуються на інших критеріях – зокрема, капіталізації компанії, завоюванні позицій на ринку, збільшення частки ринку тощо. Наведені основні фактори, що можуть підвищити ефективність діяльності підприємства. Автори наголошують на важливості розробки стратегії підприємства, визначення конкурентних переваг та встановлення цілей, які можуть бути виміряні та оцінені. Також аналізуються фактори, пов'язані з організаційною культурою, управлінням персоналом та впровадженням інновацій. Наголошено, що розвиток організаційної культури, яка сприяє розвитку та мотивації персоналу, може значно підвищити ефективність діяльності підприємства. Крім того наголошено на важливості впровадження інновацій та використання нових технологій, які можуть суттєво покращити виробничі процеси та якість продукції. Підкреслено важливість постійного моніторингу та аналізу показників ефективності діяльності підприємства, оскільки це необхідно для визначення проблемних зон та вжиття заходів щодо усунення недоліків. Доведено, що використання сучасних інформаційних технологій може значно спростити процес моніторингу та аналізу показників.

Ключові слова: економічна оцінка, економічний аналіз, ефективність діяльності, критерій ефективності.

Summary. *The article discusses methodological approaches to the economic evaluation of the enterprise and factors that can improve the efficiency of housekeeping. The main approaches to performance assessment are analyzed, including methods of financial analysis and balance approach, as well as an integral method of performance assessment, which takes into account both financial indicators and factors related to production processes and product quality management. The authors give a comparative assessment of the main traditional methods of analysis: horizontal, vertical, comparative and analysis of financial ratios. An algorithm for assessing the effectiveness of the organization's activities is defined. It was found that in the short term, the analysis of the economic efficiency of functioning with the criterion of efficiency - the amount of profit is dominant in the assessment. In the long term, performance evaluation methods that are based on other criteria come to the fore - in particular, the company's capitalization, gaining market positions, increasing market share, etc. The main reasons that can increase the efficiency of the company are given. The authors note the importance of developing an enterprise strategy, determining competitive advantages and setting goals that can be measured and evaluated. Factors related to organizational culture, personnel management and innovation are also analyzed. It is noted that the development of an organizational culture that promotes the development and motivation of personnel can significantly increase the efficiency of an enterprise. In addition, the importance of introducing innovations and using new technologies that can significantly improve production processes and product quality was noted. The importance of continuous monitoring and analysis of performance indicators of the enterprise was emphasized, since this is necessary to identify problem areas and take measures to eliminate deficiencies. It has been proven that the use of modern information technologies can simplify the process of monitoring and analyzing indicators.*

Key words: *economic evaluation, economic analysis, performance efficiency, efficiency criterion.*

Постановка проблеми. Економічна оцінка діяльності підприємств була, є і буде завжди актуальною, оскільки в умовах постійної мінливості ринкового середовища потрібна адекватна релевантна інформація для прийняття відповідних управлінських рішень. Водночас існуючі численні способи проведення такої оцінки мають свою специфіку та цільову направленість, що і визначає вибір конкретних методів в певний час для певних підприємств певної галузі. Тому актуальним є аналіз існуючих методичних підходів щодо економічної діяльності підприємств в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами оцінки ефективності діяльності організації займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема теоретико-методичні проблеми оцінювання діяльності підприємств розглянуто в працях П. Друкера [1], О. Гарафонові [2], Т. Маркової [3], М. Насонова [4], О. Савицької [5]. Використання економічної оцінки підприємств для визначення окремих аспектів їх діяльності, таких як конкурентоспроможність та економічна безпека досліджувалися у працях Г. Селезньової [6], Н. Пилипенко [7], Т. Мулик [8], М. Мартиненко [9]. Вплив галузевої особливості на економічну оцінку діяльності досліджено в статтях О. Петкова [10], N. Pylypenko [11; 12], С. Турчіної [13].

Однак, існуючі галузеві та організаційно-правові особливості функціонування підприємств з урахуванням часового горизонту аналізу вимагають подальших досліджень методичних підходів щодо економічної оцінки діяльності підприємств.

Метою статті є аналіз існуючих методичних підходів щодо економічної оцінки діяльності підприємств з метою вибору найбільш адекватних в сучасних умовах.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасні умови розвитку економіки вимагають підвищення ефективності всіх напрямків діяльності підприємств, освоєння інноваційних технологій, пошуки резервів

зниження витрат та забезпечення якості виробленої продукції та виконуваних робіт. Тому вимоги до ділової активності підприємства також підвищуються. Умови необхідності зростання ефективності бізнесу та одночасної обмеженості можливості залучення зовнішніх фінансових засобів актуалізують завдання інтенсивного використання наявних ресурсів підприємства.

Ця проблема може бути вирішена за допомогою всебічної інтенсифікації бізнесу, що є одним із найважливіших напрямів у розвитку теорії та практики економіки підприємств і заснованої на грамотному управлінні активами підприємства та, насамперед, його основними фондами.

Інструментальна база підвищення ефективності допомагає вирішити проблему впливу процесів поточної та фінансово-інвестиційної діяльності підприємства на оцінку результату її господарювання.

Впровадження в управління підприємствами такого інструменту, як система показників ефективності використання основного капіталу, зробить їх орієнтованими на більш ефективне використання кожної одиниці наявних активів, функціонування та розвиток в умовах інтенсивного типу виробництва, за рахунок чого компанія отримає можливість підвищити свою конкурентоспроможність [6].

В економіці під ефективністю підприємства мається на увазі виробництво продукції та послуг з найменшими витратами, тобто здатність підприємства випускати необхідну кількість товарів належної якості та здійснювати їх продаж із найменшими витратами. Ефективність діяльності підприємства визначається як оптимальністю наявних в нього матеріальних ресурсів – запасів сировини, коштів, устаткування, так і якістю людських ресурсів.

Ефективність підприємства можна визначити, як його здатність збільшувати прибуток відносно конкурентів. Однак таке визначення має

більшою мірою теоретичну основу, оскільки прибуток у довгостроковій перспективі не є певною величиною і навіть далеко не завжди можна дати її прогноз. Тому сучасні концепції менеджменту (Management by Objectives – MBOE, Balanced Scorecard – BSC) щодо ефективності застосовують як фінансові, так і нефінансові показники, які опосередковано впливають на фінансові результати підприємства у довгостроковій перспективі [9]. Це дозволяє здійснювати стратегічне управління підприємством без складання довгострокових фінансових планів, спираючись передусім на нефінансові показники.

Насправді, коли здійснюється аналіз, оцінка ефективності діяльності найчастіше передбачає використання традиційних методів [2]:

1. Горизонтальний (його також називають трендовий) аналіз показників прибутку ґрунтується на вивченні їх динаміки у певний період часу. При застосуванні цього підходу до здійснення аналізу проводиться розрахунок темпів приросту (зростання) конкретних видів прибутку, зрозумілими стають сукупні тенденції можливих змін.

2. Вертикальний (також називають структурним) аналіз. Ґрунтується на структурному розкладанні узагальнених показників прибутку в момент його створення, подальшого розподілу та застосування.

Оцінка ефективності діяльності організації у цьому підході передбачає врахування частки структурних елементів узагальненого показника прибутку. Найбільш популярними є такі види структурного аналізу:

- ✓ Вертикальний аналіз активів. Під час аналізу особливу увагу приділяють співвідношенню необоротних та оборотних активів, їх структурі, складу, інвестиційного портфеля та інших структурних параметрів. Рівень агрегування номенклатури продукції, що виробляється, виявляється підприємством самостійно;

- ✓ Вертикальний аналіз прибутку. Аналіз передбачає розрахунок частки чи співвідношення сум прибутку від певних сфер діяльності.
- ✓ Структура портфеля інвестицій та інші показники. Такий аналіз дозволить визначити можливість компанії до ресурсного генерування прибутку.
- ✓ Вертикальний аналіз прибутку в процесі його застосування та розподілу. Проводиться з погляду шляхів розподілу прибутку.

Структурні зміни прибутку виявляються за допомогою відповідного аналізу.

3. Порівняльний аналіз. Ґрунтується на співвідношенні значень конкретних груп схожих показників прибутку.

Оцінка ефективності діяльності цим методом передбачає розрахунок відносних та абсолютних відхилень параметрів, які порівнюються між собою [3]. Найбільшою популярністю користуються такі види порівняльного аналізу прибутку як:

- Аналіз нормативних та звітних значень прибутку. Порівняння показує рівень відхилення звітних значень від нормативних. Також виявляються причини відхилень, що виникли. Даний аналіз застосовують з метою контролю за процесами використання та створення прибутку. Далі вносяться поправки до економічної діяльності підприємства;
- Аналіз значень рівня прибутку аналізованої організації. Цей аналіз робиться з метою оцінки позиції на ринку проти конкурентів. Це дозволяє виявити додаткові резерви з метою підвищення ефективності діяльності з виробництва. Об'єктами такого аналізу виступають значення операційного прибутку;
- Аналіз значень прибутку конкурентів і підприємства, що розглядається. Це порівняння проводиться з метою здійснення поділу позиції компанії на конкурентному ринку певного регіону продукції,

що виробляється підприємством, і створення заходів для збільшення прибутку в бізнесі.

4. Аналіз фінансових коефіцієнтів. Найшвидший і найпростіший метод аналізу, заснований на розрахунку п'яти груп фінансових коефіцієнтів: ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості, оборотності та ринкової активності.

Оцінка ефективності діяльності організації також передбачає аналіз окупності коштів за допомогою економіко-математичних та статистичних методів.

Укрупнено даний алгоритм оцінки може бути зведений до 3 основних етапів:

Етап 1. Оцінка ефективності діяльності підприємства бере свій початок із проведення порівняльної оцінки та розрахунку показників рентабельності, які відображають ефективність функціонування виробництва, а саме:

1. Норма прибутку, що визначається ставленням чистого прибутку до виручки.

2. Рентабельність продажів – відношення прибутку від продажів до виручки.

3. Рентабельність продукції, реалізованої на ринку, – це відношення прибутку від продажу до повної собівартості.

Етап 2. Проводиться порівняльне оцінювання та розрахунок критеріїв рентабельності, що відображають ефективність використання задіяних у виробництві ресурсів: рентабельності оборотних активів, власного капіталу, необоротних активів, активів, інвестованого капіталу та позикового капіталу.

Усі перелічені показники відображають ефективність застосування власного та інвестованого капіталу, оборотних та необоротних активів.

Етап 3. Завершальний етап – це факторний аналіз усіх значень рентабельності, за допомогою якого визначаються причини відхилення від показників, з якими вони порівнюються (планові дані, значення минулих періодів, відомості про результати діяльності схожих підприємств тощо) [8].

Упорядкування типів показників ефективності діяльності за допомогою їх класифікації важливе не лише з теоретичної точки зору, тому що практичне застосування безсистемно сформованого набору критеріїв веде до виникнення цілого ряду проблем, пов'язаних із неоднозначністю використовуваних методик розрахунку [4]:

- ❖ несумісність значень показників у динаміці за роками, по інших підприємствах або в галузевому розрізі;
- ❖ недостатність набору показників для того, щоб дати об'єктивну оцінку рівня економічного потенціалу підприємства, що може статися при використанні лише вартісних показників;
- ❖ інформаційної надмірності набору показників, що тягне за собою збирання та розрахунок співробітниками великої кількості показників, які потім просто не знадобляться керівництву;
- ❖ суперечливості заявлених цілей розвитку підприємства та показників окремих структурних підрозділів;
- ❖ неможливості застосування методів факторного аналізу.

Висновки та перспективи. Проведений аналіз існуючих методів економічної оцінки діяльності підприємства показав, що здебільшого в короткостроковій перспективі використовуються методи аналізу, засновані на головному критерії ефективності діяльності – прибутку. Проте, в довгостроковій перспективі не менш важливими можуть бути і нефінансові критерії. В сучасних мінливих умовах найбільш адекватним вважаємо комплексний підхід, заснований на використанні показників, найбільш адаптованих до галузевої та організаційно-правової приналежності фірми. Таким чином, на рівні кожного підприємства дуже важливим є грамотне

формування своєї власної системи показників, що відображають сучасні управлінські концепції.

Література

1. Drucker P. F. *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. Harper Collins Publishers, Inc. 2006, 208 p.
2. Гарафонова О.І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2022. Вип. 3(5). С. 27-37.
3. Маркова Т. Оцінка ефективності діяльності підприємства: теоретико-методичні підходи. *Економіка харчової промисловості*. 2019. №4. С. 20-26.
4. Насонов М.І. Методика оцінювання управління ефективністю підприємства: теоретичні аспекти. *Ефективна економіка*. 2018. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/206.pdf (дата звернення: 18.01.2023)
5. Савицька О. М., Салабай В. О. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7126> (дата звернення: 13.02.2023).
6. Селезньова Г. О., Іпполітова І. Я. Оцінювання ефективності системи управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7711> (дата звернення: 17.12.2022).
7. Пилипенко Н. М., Прядка С. І. Конкурентоспроможність як чинник економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія:

- «Економічні науки». 2019. №10. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5256> (дата звернення: 23.12.2022).
8. Мулик Т. О. Організація діагностики діяльності підприємства та його бізнес-процесів: теоретико-методичні підходи. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 158-164.
 9. Мартиненко М. В., Лисиця Н. М., Полякова Я. О., Болотова О. О. Оцінка економічної діяльності підприємства на основі збалансованої системи показників. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 4(35). С. 248-257. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222076> (дата звернення: 21.12.2022).
 10. Петков О.І. Методичні підходи до оцінювання економічної ефективності підприємств харчової галузі України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 42. С. 35-39. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/42_2019/8.pdf (дата звернення: 28.12.2022)
 11. Pylypenko N. M., Pylypenko V. V., Kuchkova K. O. Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competition's Conditions. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.]. dec. 2019. V. 9, No. 8, P. 2774-2789. ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>; Date accessed: 11 dec. 2019. doi: [https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8\(38\).27](https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8(38).27).
 12. Pylypenko N., Pylypenko V. Sustainability of the competitive position of agricultural enterprise: evaluation and forecasting of possible scenarios. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2021. №2 (34). doi: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062021/7548
 13. Турчіна С.Г, Дашутіна Л.О. Управління ефективністю діяльності підприємств малого бізнесу. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 53. С. 91-97.

References

1. Druker, P.F. (2006). *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. HarperCollins Publishers, Inc. 208 p.
2. Harafonova, O.I., Vasyliuk, N. (2022). Kontseptualni pidkhody do protsesu upravlinnia efektyvnistiu diialnosti biznes-orhanizatsii. *Naukovyi zhurnal «ECONOMIC SYNERGY»*, 3(5), 27-37.
3. Markova, T. (2019). Evaluation of the efficiency of the enterprise: theoretical and methodological approaches. *Economics of the food industry*, 4, 20-26.
4. Nasonov, M.I. (2018). Methodology for evaluating enterprise efficiency management: theoretical aspects. *Efficient economy*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/206.pdf (access date: 01/18/2023)
5. Savytska, O. M., Salabai, V. O. (2019). Effectiveness of activity and enterprise management: features of the use of theory, methodology and effectiveness of analytical research. *Efficient economy*, 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7126> (access date: 13.02.2023).
6. Seleznyova, G. O., Ippolitova, I. Ya. (2020). Evaluation of the effectiveness of the enterprise management system. *Efficient economy*, 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7711> (access date: 12/17/2022).
7. Pylypenko, N. M., Priadka, S. I. (2019). Konkurentospromozhnist yak chynnyk ekonomichno-bezpechnoho rozvytku silskohospodarskoho pidpryemstva. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*, 10. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5256> (access date: 12/23/2022).
8. Mulyk, T. O. (2019). Organization of diagnostics of enterprise activity and its business processes: theoretical and methodological approaches. *Modern Economics*, 17, 158-164.
9. Martynenko, M.V., Lysytsia, N.M., Poliakova, Ya.O., Bolotova, O.O. (2021). Otsinka ekonomichnoi diialnosti pidpryemstva na osnovi zbalansovanoi

systemy pokaznykiv. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(35), 248-257. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222076> (access date: 12/21/2022).

10. Petkov, O.I. (2019). Metodychni pidkhody do otsiniuvannia ekonomichnoi efektyvnosti pidpriemstv kharchovoi haluzi Ukrainy. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 42, 35-39. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/42_2019/8.pdf (access date: 12/28/2022)
11. Pylypenko, N. M., Pylypenko, V. V., Kuchkova, K. O. (2019). Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competition's Conditions. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.], 9, 8, 2774-2789, ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>; Date accessed: 11 dec. 2019. doi: [https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8\(38\).27](https://doi.org/10.14505//jarle.v9.8(38).27).
12. Pylypenko, N., Pylypenko, V. (2021). Sustainability of the competitive position of agricultural enterprise: evaluation and forecasting of possible scenarios. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 2(34). doi: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062021/7548
13. Turchina, S.G., Dashutina, L.O. (2021). Management of the efficiency of small business enterprises. *Market infrastructure*, 53, 91-97.